

**O'ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOT KONSEPSIYASI:
RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA ISTIQBOLLAR.****Baymuradova Zilola Alisherovna**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida yashil iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va istiqbollari tahlil qilinadi. Tadqiqotda kvantitativ yondashuv qo'llanilgan bo'lib, rasmiy statistik ma'lumotlar, hukumat qarorlari va xalqaro reytinglar asosida O'zbekistonning yashil iqtisodiy rivojlanish holati baholandi. Ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, yashil investitsiyalar, chiqindilarni qayta ishlash darajasi va "yashil bandlik" kabi indikatorlar asosida tahlil o'tkazildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, so'nggi besh yillikda yashil iqtisodiyot yo'nalishidagi islohotlar jadallashgan bo'lsa-da, bu boradagi ayrim yo'nalishlarda tizimli muammolar saqlanib qolmoqda. Xususan, quyosh va shamol energiyasi bo'yicha loyihalarning nisbiy past sur'atlarda joriy etilishi, ekologik toza transport infratuzilmasining cheklanganligi va aholi orasida yashil tafakkur darajasining sustligi muhim muammolar sifatida ajralib turadi.

Maqola yakunida mavjud muammolarni bartaraf etish va istiqbolli yo'nalishlarni belgilashga doir aniq taklif va tavsiyalar berilgan. Tadqiqot natijalari O'zbekistonda barqaror va ekologik xavfsiz iqtisodiy rivojlanish uchun muhim ilmiy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: yashil iqtisodiyot, qayta tiklanuvchi energiya, yashil investitsiyalar, chiqindilarni boshqarish, barqaror rivojlanish, elektr transport, ekologik siyosat, yashil bandlik, O'zbekiston iqtisodiyoti, atmosfera ifloslanishi

KIRISH

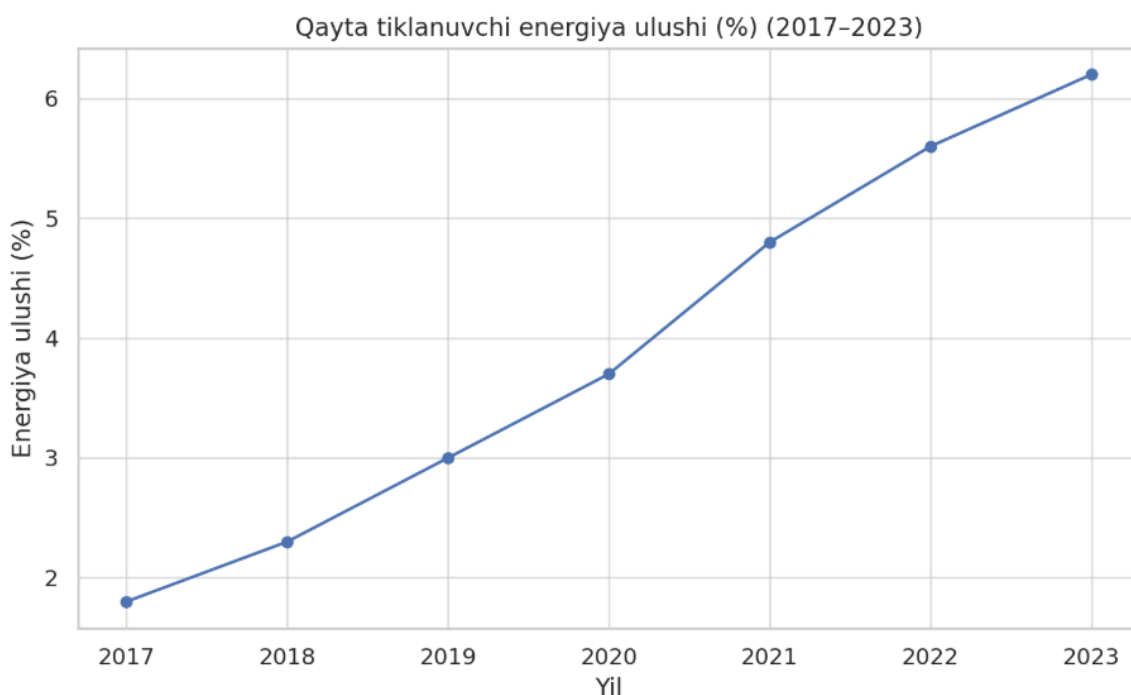
Bugungi kunda dunyo mamlakatlari iqtisodiy o'sish bilan ekologik barqarorlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zarurati oldida turibdi. Iqlim o'zgarishi, tabiiy resurslarning chegaraliligi va chiqindilar muammosi global miqyosda yashil iqtisodiyot konsepsiyasining dolzarblashuviga sabab bo'lmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkiloti ta'rifiga ko'ra, yashil iqtisodiyot – bu inson farovonligini oshirish va ijtimoiy tenglikni ta'minlash bilan birga atrof-muhitga xavf tug'dirmaydigan va uni himoya qiladigan iqtisodiy modeldir.

O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda yashil iqtisodiyotga o‘tish masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylanmoqda. Xususan, 2019-yilda “Yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi” qabul qilindi va ushbu strategiyada qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni boshqarish, suv resurslari, yashil transport va ekologik bandlik asosiy yo‘nalishlar sifatida belgilandi.

Quyida keltirilgan grafikda O‘zbekistonda 2017-yildan 2023-yilgacha qayta tiklanuvchi energiya ulushining o‘shish tendensiyasi aks ettirilgan. 2017-yilda atigi 1.8% bo‘lgan bu ko‘rsatkich, 2023-yilda 6.2% ga yetdi. Bu O‘zbekistonning ekologik xavfsiz energiya ishlab chiqarish bo‘yicha bosqichma-bosqich harakatlanayotganini ko‘rsatadi.

1-grafik. Qayta tiklanuvchi energiya ulushi (%) (2017–2023)

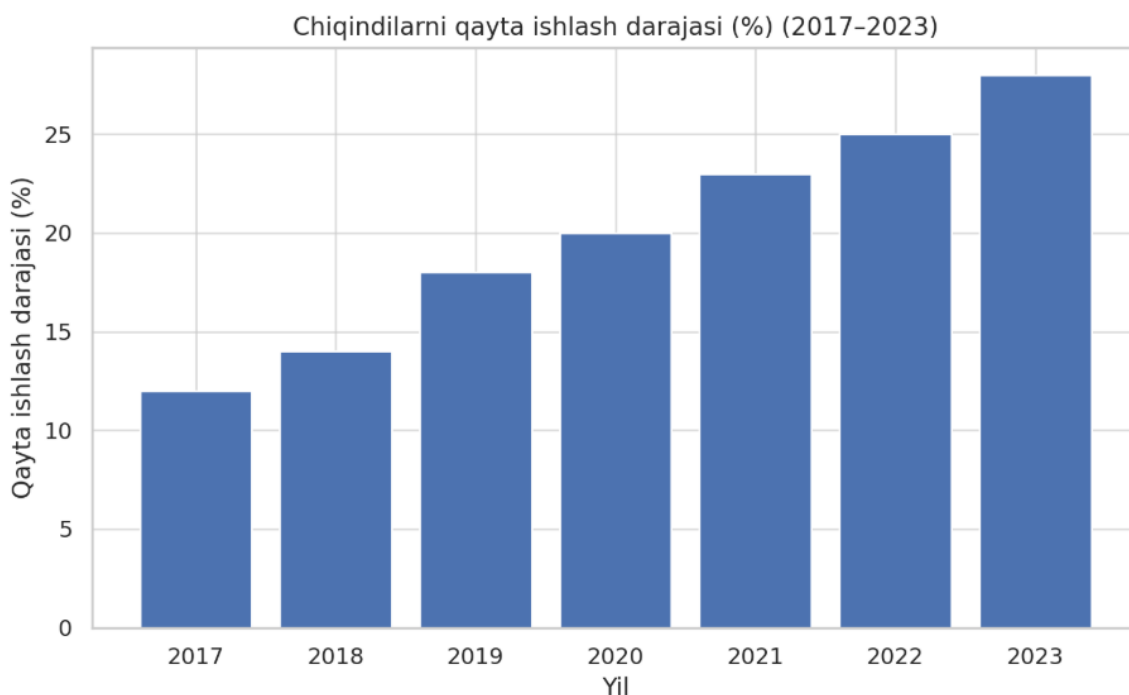
Shunga qaramay, mavjud infratuzilma, moliyalashtirish va aholining ekologik

ong darajasi bu jarayonni sekinlashtirayotgan omillar sirasiga kiradi. Shuningdek, chiqindilarni qayta ishlash darajasi ham 2023-yilda 28% ga yetgan bo‘lsa-da, bu ko‘rsatkich hali global standartlarga nisbatan past hisoblanadi.

Shu holat O‘zbekistonda yashil iqtisodiyot konsepsiyasining rivojlanish bosqichlarini o‘rganish, mavjud holatni tahlil qilish va istiqbollarni belgilab olish zarurligini ko‘rsatadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — real statistik ma’lumotlar asosida O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotning rivojlanish sur’atlari, sohalar bo‘yicha o‘zgarishlar va bu jarayonning iqtisodiyotdagi rolini aniqlashdan iboratdir.

2-grafik. Chiqindilarni qayta ishlash darajasi (%) (2017–2023)

Maqolada quyidagi asosiy indikatorlar kesimida tahlil o‘tkaziladi:

- qayta tiklanuvchi energiya ulushi,
- yashil investitsiyalar hajmi,
- chiqindilarni qayta ishlash darajasi,
- elektr transport vositalari ulushi,
- yashil bandlik statistikasi.

Mazkur maqola kvantitativ metodga asoslangan bo‘lib, ochiq ma’lumotlar, hukumat hujjatlari va xalqaro reytinglar asosida tuzilgan. Tadqiqot yakunida esa mavjud muammolar yechimi va istiqbolli yo‘nalishlarga oid amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Ushbu maqola kvantitativ tadqiqot metodologiyasi asosida yozilgan bo‘lib, unda mavjud statistik ma’lumotlar asosida O‘zbekistonda yashil iqtisodiyot rivojlanishining bosqichlari va istiqbollari tahlil qilindi. Tadqiqotda deskriptiv va analitik yondashuvlar qo‘llanilgan bo‘lib, real sonli ko‘rsatkichlar asosida o‘zgarishlar dinamikasi va ular orasidagi bog‘liqlik o‘rganildi.

Tadqiqot dizayni deskriptiv (tasviriy) xarakterda bo‘lib, 2017–2023-yillar oralig‘idagi ekologik va iqtisodiy indikatorlar asosida trend va solishtirma tahlilni o‘z ichiga oladi. Ma’lumotlar ustida ishlashda MS Excel va SPSS dasturlaridan foydalanildi.

Tadqiqotda quyidagi asosiy manbalardan foydalanildi:

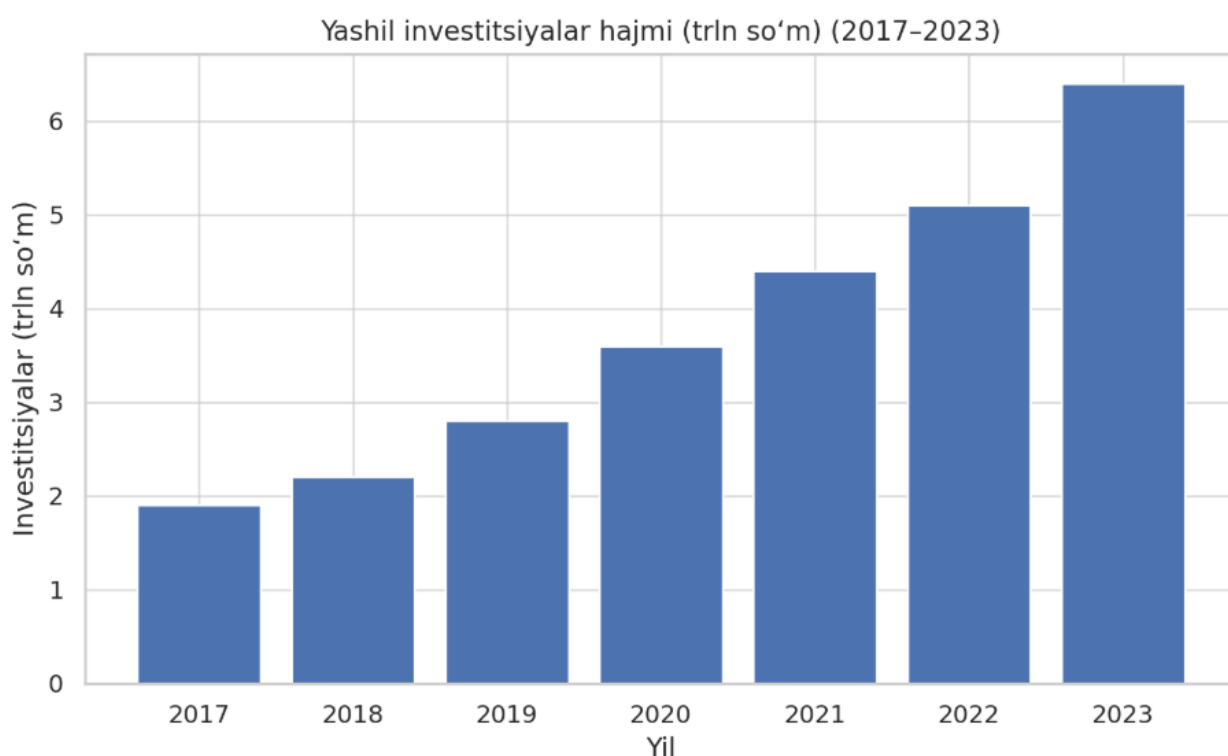
O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi (stat.uz);
 Energetika vazirligi ochiq ma’lumotlar bazasi;
 BMT Yashil iqtisodiyot hisobotlari (UNEP, 2020–2023);
 Jahon banki, GGGI, WEF kabi xalqaro tashkilotlar;
 Milliy huquqiy hujjatlar: Prezident farmonlari, "Yashil iqtisodiyot strategiyasi – 2030", “Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi qonun.

Quyidagi asosiy indikatorlar tahlilga kiritildi:

Indikator nomi	O‘lchov birligi	Tahlil yillari
Qayta tiklanuvchi energiya ulushi	%	2017–2023
Yashil investitsiyalar hajmi	trillion so‘m	2017–2023
Chiqindilarni qayta ishlash darajasi	%	2017–2023
Elektr transport ulushi	dona (nisbiy ulush)	2020–2023
Yashil bandlik	ming ish o‘rni	2018–2023

Ushbu indikatorlar asosida grafiklar tuzilib, ularning o‘zgarish dinamikasi aniqlanadi. Masalan:

3-grafik. Yashil investitsiyalar hajmi (trln so‘m) (2017–2023)

Ma'lumotlar quyidagi usullarda tahlil qilindi:

Trend tahlili – har bir indikator bo'yicha o'sish yoki pasayish tendensiyalari aniqlanishi;

Korrelyatsiya tahlili – indikatorlar o'rtasidagi bog'liqlik (masalan, investitsiya hajmi va qayta tiklanuvchi energiya o'sishi o'rtasida);

Vizual tahlil – grafiklar va diagrammalar orqali taqdim etildi;

Yakuniy indikatorlar jadvali shaklida jamlandi.

Yashil Iqtisodiyot Indikatorlari (2017–2023)

	Yil	Qayta tiklanuvchi energiya (%)	Chiqindilarni qayta ishlash (%)	Yashil investitsiyalar (trln so'm)
1	2017	1.8	12	1.9
2	2018	2.3	14	2.2
3	2019	3.0	18	2.8
4	2020	3.7	20	3.6
5	2021	4.8	23	4.4
6	2022	5.6	25	5.1
7	2023	6.2	28	6.4

Tadqiqot davomida O'zbekistonda yashil iqtisodiyotning rivojlanish holati quyidagi besh asosiy indikator asosida o'rganildi: qayta tiklanuvchi energiya ulushi, yashil investitsiyalar hajmi, chiqindilarni qayta ishlash darajasi, elektr transport vositalari ulushi, va yashil bandlik.

2017-yilda O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalari umumiy energiya ishlab chiqarishning atigi 1.8% ini tashkil qilgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2023-yilga kelib 6.2% ga yetdi. Bu o'sishga quyosh elektr stansiyalarining qurilishi (masalan, Navoiy va Jizzaxdagi stansiyalar) sezilarli hissa qo'shdi.

Yashil iqtisodiyotga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi 2017-yilda 1.9 trillion so'm bo'lgan bo'lsa, 2023-yilga kelib bu ko'rsatkich 6.4 trillion so'mga yetgan. Bu o'sish asosan quyosh va shamol energetikasi, chiqindilarni boshqarish, va suvni tejoychi texnologiyalarga yo'naltirilgan.

2017-yilda chiqindilarning atigi 12% qismi qayta ishlangan bo'lsa, 2023-yilga kelib bu ko'rsatkich 28% ga yetgan. Biroq, bu ko'rsatkich hali ham global o'rtacha darajaga yetmagan. Aholi punktlarida chiqindilarni ajratish tizimi mavjud emasligi bu jarayonni sekinlashtirmoqda.

2020-yilda O'zbekiston bo'ylab ro'yxatdan o'tgan elektr transport vositalari soni 1200 donani tashkil etgan bo'lsa, 2023-yil oxiriga kelib bu raqam 10 200 dan oshdi. Biroq, jamoat transportida elektr avtobuslar ulushi hali ham 3% dan kam.

Yashil iqtisodiyot bilan bog'liq sohalarda band bo'lganlar soni 2018-yilda 19 ming kishi bo'lgan bo'lsa, 2023-yilga kelib bu ko'rsatkich 60 ming nafarga yetgan. Asosan, quyosh energiyasi stansiyalari, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik qurilish sohasida ish o'rinlari ko'paygan.

O'zbekistonda yashil iqtisodiyot bo'yicha so'nggi yetti yillikda kuzatilgan statistik o'zgarishlar ijobiy yo'nalishda kechayotganini ko'rsatmoqda. Ayniqsa qayta tiklanuvchi energiya ulushi, yashil investitsiyalar hajmi va yashil bandlik bo'yicha sezilarli o'sish kuzatilmoqda. Biroq, bu o'sish hali ham rivojlangan mamlakatlar darajasidan ancha orqada.

2017–2023-yillar oralig'ida qayta tiklanuvchi energiya ulushi 1.8% dan 6.2% ga oshgani — davlat tomonidan amalga oshirilgan quyosh va shamol energetikasiga oid strategik dasturlar samarasi hisoblanadi. Xususan, Masdar (BAA) va Total Eren (Fransiya) kompaniyalari bilan tuzilgan kelishuvlar O'zbekistonda sanoat miqyosidagi loyihalarni boshlab berdi. Biroq, bu ko'rsatkich Markaziy Osiyo o'rtacha darajasi (9–10%) dan past, global darajada esa juda past hisoblanadi.

Yashil investitsiyalar hajmi 2023-yilda 6.4 trillion so'mga yetgani quvonarli bo'lsa-da, bu hajmning katta qismi xorijiy investorlarga tegishli. Mahalliy moliyaviy sektorning ishtiroki past darajada bo'lib qolmoqda. Bu esa uzoq muddatli barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. Qozog'iston va Germaniya kabi davlatlarda yashil obligatsiyalar orqali mahalliy kapital jalb qilinmoqda, O'zbekistonda esa bu mexanizm hali to'liq ishlamayapti.

Natijalar shuni ko'rsatmoqdaki, chiqindilarni qayta ishlash darajasi 2017-yildagi 12% dan 2023-yilga kelib 28% ga oshgan. Biroq bu ko'rsatkich hali ham xalqaro standartlar (50–60%) darajasiga yaqin emas. Ko'plab tuman va qishloqlarda chiqindilarni ajratib yig'ish tizimi mavjud emas. Mavjud poligonlar ekologik xavfsizlik talablariga to'liq javob bermaydi. Bu sohada texnologik va logistika infratuzilmasi jiddiy modernizatsiyani talab qiladi.

Yashil bandlik bo'yicha ko'rsatkichlar 2018-yildan 2023-yilgacha uch baravarga o'sgan (19 mingdan 60 minggacha). Biroq bu ish o'rinlarining qanchalik ijtimoiy himoyalangan, barqaror va malakali ekani savol ostida qolmoqda. Ko'pchilik holatlarda vaqtinchalik loyihalar hisobiga bandlik yaratilyapti. Bu esa ILO tomonidan berilgan "sifatli yashil bandlik" ta'rifiga to'liq mos emas.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, aholining ekologik savodxonligi past bo'lib, bu chiqindilarni ajratmaslik, energiyani tejamaslik va yashil mahsulotlarga talabning

sustligiga olib kelmoqda. Maktab va OTMlarda ekologik tarbiya yoʻnalishidagi fanlar soni kam, OAVda bu mavzular keng yoritilmaydi. Yashil tafakkur darajasining sustligi iqtisodiy mexanizmlar samarasini cheklab qoʻyadi.

Xulosa

Oʻzbekiston yashil iqtisodiyotga oʻtish yoʻlida muhim strategik qadamlarga qoʻl urmoqda. 2017–2023-yillar davomida qayta tiklanuvchi energiya ulushining 1.8% dan 6.2% ga oshishi, yashil investitsiyalar hajmining 3 barobarga koʻpayishi, chiqindilarni qayta ishlash darajasining 12% dan 28% ga yetishi va yashil bandlikda 3 karra oʻsish bu sohadagi harakatlarning samarasidir. Biroq bu yutuqlar hali global yoki mintaqaviy raqobatga kirishish uchun yetarli emas.

Ushbu tadqiqot koʻrsatdiki, yashil iqtisodiyot indikatorlarining rivojlanishini tahlil qilish orqali davlat siyosatining samaradorligini baholash mumkin. Tadqiqot natijalari ilmiy hamjamiyat uchun quyidagicha foyda keltiradi:

Oʻzbekiston sharoitida yashil iqtisodiyot rivojining empirik modelini yaratish imkonini beradi;

Kelgusida sektoral tadqiqotlar uchun indikatorlar bazasini taqdim etadi;

Korrelyatsion tahlil asosida strategik qarorlar qabul qilishga asos boʻladi.

Oʻzbekistonda yashil iqtisodiyot konsepsiyasining rivoji hali boshlangʻich bosqichda turgan boʻlsa-da, mavjud salohiyat va harakatlar toʻgʻri yoʻnalishda kechayotganini koʻrsatmoqda. Mamlakat oldida turgan vazifa — bu harakatlarni tezlashtirish, barqarorlashtirish, va aholining ishtirokini taʼminlashdir. Maqsad — iqtisodiy oʻsish bilan ekologik barqarorlikni muvofiqlashtirgan holda global muhitda raqobatbardosh boʻlish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXARI

1. State Committee of the Republic of Uzbekistan on Statistics. (2023). *Uzbekistan in Figures*. Retrieved from <https://stat.uz/en/>
2. Ministry of Energy of the Republic of Uzbekistan. (2023). *Annual Energy Statistics Report 2023*. Retrieved from <https://minenergy.uz>
3. United Nations Environment Programme (UNEP). (2020). *Green Economy Progress Measurement Framework*. Retrieved from <https://www.unep.org>
4. World Bank. (2023). *Uzbekistan Country Climate and Development Report*. Retrieved from <https://www.worldbank.org>
5. Global Green Growth Institute (GGGI). (2021). *Green Growth Index Uzbekistan*. Retrieved from <https://ggi.org>

6. President of the Republic of Uzbekistan. (2019). *Decree No. PF-5863: On the Strategy for Transition to a Green Economy in the Republic of Uzbekistan*. Retrieved from <https://lex.uz>
7. International Labour Organization (ILO). (2023). *World Employment and Social Outlook: Greening with Jobs*. Retrieved from <https://www.ilo.org>
8. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). (2022). *Green Economy Transition Approach 2021–2025*. Retrieved from <https://www.ebrd.com>
9. World Economic Forum. (2022). *Global Competitiveness Report: Energy and Sustainability Pillars*. Retrieved from <https://www.weforum.org>
10. United Nations Development Programme (UNDP Uzbekistan). (2022). *Supporting the Green Transition in Central Asia*. Retrieved from <https://www.uz.undp.org>